

Вербицька Поліна
доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри історії України та етнокомунікації
Національного Університету «Львівська Політехніка»
polinaverbytska@gmail.com

ЄВРОПЕЙСЬКА СТРАТЕГІЯ ОСВІТИ МОЛОДІ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА

У контексті громадянської консолідації та суспільної стабільності формування громадянської культури та ідентичності студентської молоді є актуальним викликом України. Молодь є стратегічним ресурсом демократичного розвитку України. За роки незалежності сформувалося покоління, для якого свобода, гідність та інші демократичні цінності є невід'ємною складовою власного життєвого простору. Революція гідності засвідчила, що ця активна частина українського суспільства не уявляє свій подальший розвиток поза європейськими цивілізаційними координатами.

Культурна багатоманітність розглядається європейськими дослідниками як запорука подальшого демократичного розвитку, важливим чинником суспільної консолідації. Включення України у загальноєвропейські політичні, соціально-економічні і культурні процеси, розвиток європейської інтеграції робить важливими такий напрям діяльності, як підготовка молодих громадян України до успішної життєдіяльності у багатокультурному суспільстві, формування у них національної та культурної ідентичності.

Наскільки ми різні, чи є засоби інтеграції різних соціокультурних фрагментів в єдине ціле? Чи існують між східними і західними регіонами України настільки глибокі політичні протиріччя, мовні та культурні відмінності, економічні диспропорції, що в перспективі можуть привести до роз'єднання і /або створення окремих держав, або приєднання до складу різних інших держав. Таке запитання було предметом

вивчення громадської думки в різних регіонах України в рамках проекту «Ставлення громадян України до різних варіантів її територіального устрою», що здійснювалося Центром ім. Разумкова в грудні 2013 р. і в березні-квітні 2014 р. та Фондом «Демократичні ініціативи» ім.ЛьваКучеріва у березні 2014 р. Було опитано 2010 респондентів в 24 областях, Україні, АР Крим і м. Києві. Більша половина громадян України не вважають відмінності надто глибокими, але третина опитаних дає позитивну відповідь. Спостерігається помітне зростання сприйняття суспільною свідомістю неоднорідності країни, протиріч між регіонами у процесі загострення суспільно-політичної ситуації [1].

Результати зазначеного вище опитування та аналіз політичної та суспільної ситуації в Україні з листопада 2013 по березень 2014 дав підстави дослідникам стверджувати, що в країні, окрім фінансових і військово-силових ресурсів, відчувається гостра потреба в обґрунтованій стратегічній політиці; залученні громадян у впорядкування суспільного життя; розвинутих суспільних комунікацій на різних рівнях; ресурсів патріотизму (на фоні загального сприйняття України як батьківщини); спільної позитивної ідентичності, соціальної пам'яті; самостійності і готовності політиків брати на себе відповідальність у прийнятті важливих для суспільства рішень; орієнтації на наукові дослідження, експертне знання і дослідження у підготовці, втіленні таких рішень і моніторингу їх соціальних наслідків [1].

У сучасних умовах інтелектуальна еліта, освітяни мають відповісти на запитання, що необхідно зробити для того, щоб допомогти об'єднати громадян, забезпечити поступальний розвиток в Україні багатоскладового суспільства (за А.Лейпхартом) – суспільства, сформованого із різних соціокультурних фрагментів, що мають культурні та історичні відмінності. Відповідно створення умов для ефективної реалізації громадянського потенціалу молодого покоління у

процесі становлення демократичного суспільства в Україні є особливо нагальне і важливе.

Аналіз освітніх документів, ухвалених Радою Європи та Європейським Союзом, свідчить, що підготовка молоді до ефективної взаємодії в умовах полікультурного суспільства відіграє важливу роль в освітніх реформах, що відбуваються в європейських країнах. Однією з основних проблем, якою переймаються сьогодні країни Європейського Союзу, є посилення єдності в суспільстві та залучення громадян до активної участі в суспільному та політичному житті. Як зазначається у Меморандумі безперервної освіти Європейського Союзу, європейці живуть у складному соціально-політичному середовищі, де повноцінний розвиток особистості стає неможливим без вміння брати активну участь у суспільних процесах і адаптуватися до культурної, етнічної та мовної різноманітності [1].

Загальновідомо, що соціалізація особистості триває впродовж життя. Молоде покоління розширює уявлення про соціум шляхом входження до нових соціальних груп і знайомства з новими формами суспільного життя. Існує низка соціальних чинників сучасного суспільного розвитку, які здатні змінити усвідомлення людиною себе. Серед них: послаблення геополітичних кордонів на національному рівні; зростання соціальної мобільності; міграція населення; неоднорідність у сприйнятті етнічних відмінностей; послаблення гендерних ролей у світі значно впливає на розширення національних кордонів і меж.

Явище глобалізації, що супроводжується зростанням міжнаціональних економічних, політичних, культурних зв'язків, спричиняє нечіткість самовизначення особистості; поширення масової культури, що призводить до домінування індивідуального над загальним. Водночас нові інформаційно-комунікативні технології, послаблюючи залежність особистості від національної та масової культури, сприяють індивідуалізації соціокультурного вибору особистості.

Як зазначається у Меморандумі безперервної освіти Європейського Союзу, європейці живуть у складному соціально-політичному середовищі, де повноцінний розвиток особистості стає неможливим без уміння активно брати участь у суспільних процесах і адаптуватися до культурної, етнічної та мовної різноманітності. І лише освіта у найширшому розумінні цього процесу може допомогти в їх реалізації [2].

Окрім приналежності до держави, що визначається громадянським статусом, людина ідентифікує себе із різними спільнотами, територіями чи установами. Така різноманітність приналежності особистості стала можливою у результаті розуміння природи громадянства, що базується на ідентичності. Індивідууми мають складну, багатократну ідентичність, а в багатокультурному середовищі при конструюванні ідентичності можуть звертатися до різних культур, запозичуючи цінності, символи, міфи, релігійні практики, спадщину тощо. Окрім того, носії різних культур можуть присвоювати одні й ті ж культурні артефакти як елементи, притаманні їхній культурі.

Об'єктивна оцінка історичної реальності має сприяти розумінню неминучості культурних взаємовпливів у суспільстві, належність культурних елементів одночасно різним культурам, ролі багатокультурної спадщини та процесу взаємозбагачення культур, а відтак стимулювати практику міжкультурного обміну і діалогу [3]. Отже, розгляд культурних ідентичностей як динамічної реальності сприяє збагаченню міжкультурних відносин, допомагає взаєморозумінню представників різних етноконфесійних спільнот у суспільстві.

Як зазначається у низці європейських освітніх документів, загалом досягнуто консенсусу, що демократія, свобода, повага до прав людини, солідарність та участь є фундаментальними цінностями, а наявність громадян, котрі володіють вмінням здійснювати зважений і раціональний вибір, вміють критично мислити та аналізувати інформацію, розуміють значення права, терпимо ставляться до інших поглядів, активно цікавляться

суспільним, політичним та економічним життям є базовою умовою демократичного розвитку [5,7,8]. Зокрема, у Плані дій Ради Європи зазначається, що міжкультурний діалог разом із політичним та міжрелігійним діалогом є засобом забезпечення різноманітності європейських культур як джерела взаємного збагачення [5].

У 2006 році Комітет міністрів Ради Європи оголосив про розроблення Білої книги із міжкультурного діалогу, яка опублікована у 2007 році. Біла книга адресована розробникам освітньої політики та освітянам на національному, регіональному та місцевому рівнях, формулюючи ключові принципи, теоретичні та методичні засоби для розвитку міжкультурного діалогу [1]. Зокрема, поняття «культурна різноманітність» та «мультикультуральність», як вказується у документі, означають емпіричний факт, що різні культури існують і можуть взаємодіяти у межах даного простору та соціальної організації. Відповідно термін «міжкультурний діалог» визначається експертами Ради Європи як відкритий обмін поглядами між індивідами, представниками різних етноконфесійних, культурних спільнот на основі взаєморозуміння та толерантності, що реалізується на різних рівнях – національному, європейському та світовому [1].

Метою інтеркультурного виміру освіти, на думку європейських дослідників, є розвиток толерантності як: розуміння та позитивне сприйняття різноманітності у суспільному, політичному, культурному аспектах; взаємоповаги та поваги до інших; готовності визнавати право та вибір інших людей; уміння відстоювати власну позицію; поміркованість у публічному вираженні ідентичності; взаємоповага у спілкуванні з іншими людьми [9].

Актуальність застосування такого підходу зумовлена багатокультурною природою будь-якої спільноти та передбачає ознайомлення із способами подолання виявів ксенофобії, расизму, насильства, дискримінації; налагодження співпраці та

відчуття соціальної відповідальності між різними культурними громадами; виховання поваги до прав людини, зокрема до права іншого; розвиток демократичного громадянства, громадянської відповідальності кожного члена соціуму; виховання почуття емпатії, що поглиблюється міжкультурним діалогом. Наголос робиться на навчанні, сприянні міждисциплінарним підходам у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, які розглядають етичні, політичні, суспільні, соціокультурні, філософські та релігійні питання.

Отже, активна громадянська позиція, толерантність, повага до прав і гідності людини, патріотизм та інші важливі якості безпосередньо пов'язані із позитивним ставленням особистості до різноманітності в різних її виявах. Тому такі важливі якості повинні виховуватися у молодого покоління, запобігаючи конфліктам та іншим негативним ситуаціям. Це вимагає розвитку міжкультурної компетентності в особистості різного соціального, культурного і релігійного походження. Ця загальна компетентність включає такі здатності: чутливість до різних культурних і релігійних джерел людської різноманітності; уміння спілкуватися з іншими і вести діалог; навички конструктивного співіснування (робота в команді, кооперативне навчання, емпатія, мирне розв'язання конфліктів, розвиток впевненості тощо); уміння досліджувати різні культурні практики, розглядати суперечливі питання; критичне мислення та особиста рефлексія.

Таким чином, у сучасній проблемній ситуації важливого значення набуває якісне формування ідентичності особистості, здатності і готовності молодої людини до усвідомленого соціального та політичного вибору, активної участі у суспільних процесах, встановлення конструктивних відносин на засадах соціального партнерства. Відтак, важливим суспільним завданням вищих навчальних закладів є підготовка молоді до відповідального і усвідомленого життя і діяльності в правовій демократичній державі, багатокультурному суспільстві.

Література

1. Біла книга з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності й гідності». Затверджена міністрами закордонних справ країн-членів Ради Європи на 118-й сесії Комітету міністрів. - Страсбург, 7 травня 2008 року. Режим доступу: http://www.model21.in.ua/files/bila_knyha_.pdf
2. Меморандум безперервної освіти Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ec.europa.eu/education/policies/III/life/memoen.pdf>
3. Регионы Украины: что нас разъединяет и чтообъединяет? Мнения социологов. Материалы круглого стола. Харьков, 18 апреля 2014 г. [електронний ресурс]. – Режим доступу. http://muse.jhu.edu/journals/ab_imperio/toc/imp.2014.3.html
4. Рей Мішлін. Дискусійні питання політики полікультурної освіти, тренування і навчання / Мішлін Рей/ Пер. з англ. . – Львів : ЗУКЦ, 2008. – 24с.
5. Релігійна багатоманітність та міжкультурна освіта / за ред. Джона Кіста / Пер. з англ. – Львів : ЗУКЦ, 2008. – 100с.
6. ActionPlan [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_plan_action_en.asp
7. Birzea C. EDC Policies in Europe : a Synthesis. / Birzea C. – Strasbourg : Council of Europe, 2003. – 84 p.
8. CoE Documents [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/documents_EN.asp
9. Definition and Selection of Competences. Theoretical and Conceptual Foundations (DESEKO) // Strategy Paper on Key Competences. An Overarching Framework of Reference for an Assessment and Research Program. – [w. c.] : OECD, [w. y.]. – 54 p.
10. Intercultural competences. Conceptual and Operational Framework. UNESCO, 2013.